

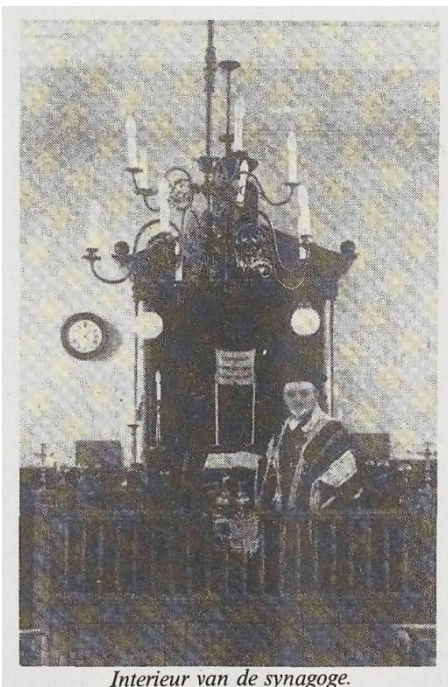
Geschiedenis van het parochet van de voormalige synagoge van Middelharnis

In september 1904, tijdens Loofhuttenfeest, schonk de damesvereniging met de naam 'Tsidkas Nosjim' een voorhangsel aan de Joodse Gemeente Middelharnis. Het werd aangeboden ter gelegenheid van een opknappbeurt van de synagoge, die in 1842 gebouwd was. Op het rode parochet, in de loop van de tijd tot oranje verkleurd, is een geopende Torarol afgebeeld met daarop de tekst: *Dit is de Tora die Mosje heeft voorgelegd aan de kinderen van Israël. (tekst uit Deut. 4:44)* In het tekstschild onderaan het doek staat: *Een gift van de vereniging 'Tsidkas Nosjim' die naar het heiligdom gebracht werd op het Soekotfeest.* Eén belangrijk gegeven ontbreekt: op het parochet staat niet vermeld voor welke sjoel het bestemd is geweest. Ook de datum is vaag: het Soekotfeest, maar ik wel jaar? Slechts na lang speuren kon uit andere bronnen worden afgeleid dat het een voorhangsel uit Middelharnis betrof.

Aanknopingspunt was de naam 'Tsidkas Nosjim'. Er bleken in Nederland slechts enkele joodse gemeenten te zijn met een damesvereniging van deze naam. Sommige daarvan vielen al snel af, omdat het gemeenten betrof die niet meteen na 1945 waren opgeheven. Het parochet is namelijk al in de eerste jaren naar de oorlog in Leiden terechtgekomen. Bij een andere gemeente viel het aanbieden van een voorhangsel niet binnen de doelstellingen van 'Tsidkas Nosjim'. Tenslotte bleef er één gemeente over: Middelharnis. Het onderzoek was er vooral op gericht om hiervoor een bewijs te vinden.

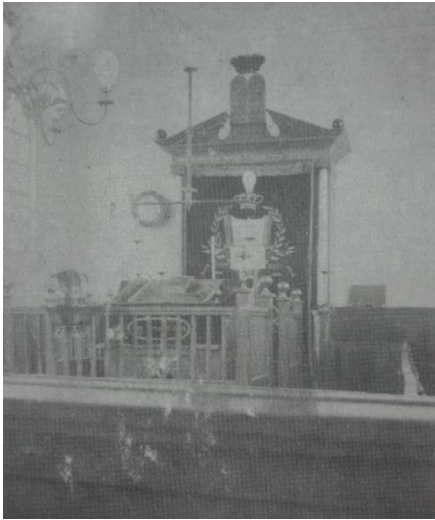
In de joodse pers werd een bericht uit 1904 gevonden, waarin beschreven stond dat er in dat jaar in Middelharnis tijdens Soekot een voorhangsel werd aangeboden door 'Tsidkas Nosjim': 'Door de goede zorgen van ons kerkbestuur heeft onze synagoge een behoorlijke verbetering ondergaan. Timmerman, stucadoor en schilder hebben het inwendige van het kerkgebouw aanzienlijk verfraaid. Onze vereniging, Tsidkas Nosjim, onder leiding van de dames Gazan-van Dam, Hartogs-van Straten, Haagens-Klein, het werk van ons kerkbestuur ten zeerste op prijs stellend, vond thans weder ene gereede aangelegenheid hare offervaardigheid te tonen. Zo prijkten j.l. Soekot voor de Arke een keurig voorhangsel, op den Sjoelgan en Omed bijbehorende kleedjes, kunstige borduurwerken der firma Gebr. van Oven.'

Onduidelijk bleef of dit 'keurige voorhangsel' hetzelfde was als het 'onbekende oranje' uit Leiden. Het uiteindelijke bewijs werd geleverd via het gemeentearchief van Middelharnis: een zeldzame foto van het vooroorlogse interieur van de synagoge, waarop behalve chazan David Slager ook het bewuste parochet te zien is.

Interieur van de synagoge.

De Joodse Gemeente Middelharnis ontstond aan het begin van de negentiende eeuw, enkele jaren nadat de eerste joden zich op het Zuid-Hollandse eiland Goeree-Overflakkee gevestigd hadden. In 1809 woonden er in Middelharnis en nabijgelegen dorpen Sommelsdijk, Dirksland, Ouddorp en Oude-Tonge ruim 50 joden op een totale bevolking van 11.000. De diensten werden aanvankelijk gehouden in de woning van slager Jacob Abrahamse in Sommelsdijk. Daarna is er enige tijd een huissynagoge in Middelharnis geweest. Op 2 april 1840 werd door penningmeester E.D. Hartogs de eerste steen gelegd van de synagoge aan het Zandpad tussen Middelharnis en Sommelsdijk.

Deze onscherpe foto is de enige bekende afbeelding van het parochet in de synagoge van Middelharnis.

Voor de bouw van de synagoge werd een bedrag van 2.000 gulden geleend. Het Rijk, de provincie en de niet-joodse inwoners van Middelharnis droegen bij in de kosten. Een beschrijving uit 1846 noemt de synagoge een 'klein, maar net ingerigt gebouw dat (...) geheel door een houten hek is afgesloten. Buiten aan het gebouw vindt men eenige gepaste opschriften in de Hebreeuwse taal'. Boven de ingang van de synagoge stond: 'O God, wij gedenken aan uwe weldadigheid in 't midden uw tempels.' (tekst: Psalm 98:10) Zowel in 1875 als in 1882 vonden restauraties plaats. (de foto is kort na de bevrijding gemaakt door de Rijkdienst voor de Monumentenzorg)

In 1904, het jaar waarin het parochet werd aangeboden, woonden er ruim 100 joden in Middelharnis en de omliggende dorpen. Net als elders in Nederland begon rond de eeuwwisseling het aantal joden op het platteland terug te lopen. Zo vertrok in 1892 S. Gazan, die meer dan dertig jaar lid van het kerkbestuur geweest was, naar Rotterdam. Zijn schoonzoon S. de Haas, die chazan was, volgde zijn voorbeeld. Hun opvolger was David Slager, die in 1894 zijn aanstelling kreeg als rebbe, voorzanger en sjochet. Zoals ook elders meest het geval was zal het salaris dat de Joodse Gemeente hem kon betalen niet hoog geweest zijn; in ieder geval werkte hij tevens als vertegenwoordiger voor een firma in Rotterdam. In 1934 werd het 40-jarig ambtsjubileum van David Slager uitgebreid gevierd.

De oorlog maakte een definitief einde aan het bestaan van joods Middelharnis. Op vier onderduikers na werden alle joden gedeporteerd, waaronder David Slager en zijn gezin. De synagoge werd door de Duitsers als kolenhok gebruikt; wat er van het interieur gered kon worden werd overgebracht naar de Joodse Gemeente Rotterdam.

Na de oorlog werd de synagoge verkocht. Op het gebouw wat toen een filiaal van Zeeman was werd in 1993 een gedenksteen aangebracht ter herinnering aan de voormalige synagoge. De synagoge is niet meer want ze is afgebroken ...

Parochet van de voormalige synagoge van Middelharnis

Wat nog bewaard is gebleven is een zogenaamd Parochet, het voorhangsel voor de Torarollen in de Arke. Het parochet is gemaakt in 194 door Atelier van Oven uit 's Gravenhage. In 1988 is het geconserveerd door Stichting Werkplaats tot Hertel van Antiek Textiel uit Haarlem. Het is te bewonderen in de synagoge van Leiden op Levendaal nummer 16. Op het Parochet staan Hebreeuwse teksten geborduurd.

Hebreeuwse tekst: Vertaling Hebreeuwse tekst:

זאת התורה
אשר שם משה
לפנשי בני ישראל

***Dit is de Tora die Mosje heeft voorgelegd aan de kinderen van
Israël'(Deut. 4:44)***

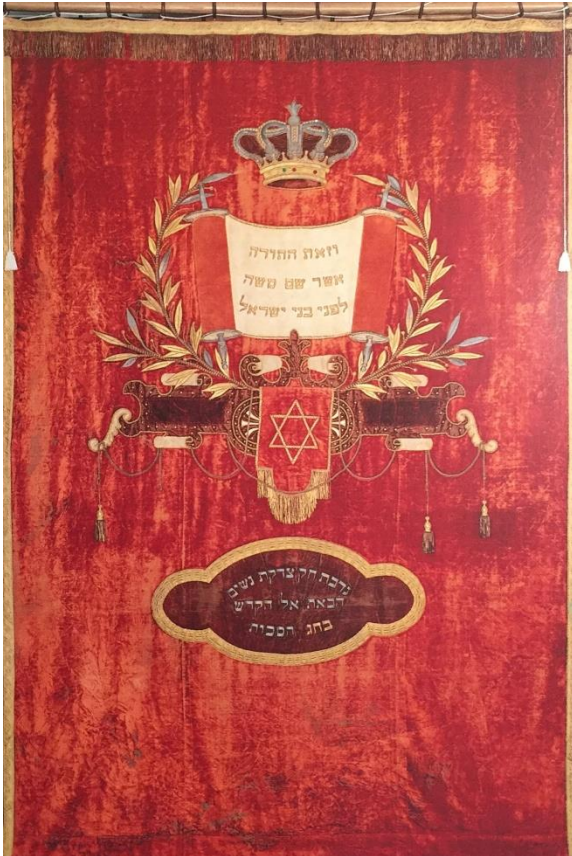
נדבת ח"קצקת נשים
הבאת אל הקדש
בחג הסכות

***Een gift van de vereniging 'Tsidkas Nosjim'* die naar het heiligdom gebracht
werd op het Soekotfeest.***

*Tsidkas Nosjim was de naam van de vrouwenvereniging en betekent Rechtvaardigheid der vrouwen.

Algemene beschrijving

Het oorspronkelijke rode doek is in de loop der tijd verkleurd naar oranje. In het midden is een applicatie aangebracht van een geopende Torarol met Hebreeuwse tekst. Deze is omkranst door een guirlande van olijftakken. Boven de Torarol bevindt zich een kroon van donkerrood fluweel, versierd met gouddraad en imitatie-edelstenen. Onder de Torarol is een donkerrood banier met een davidster aangebracht, met aan weerszijden een versiering van een koord en kwasten. Onderaan bevindt zich een donkerrood tekstschild, afgezet met een brede gouden band.

Technische beschrijving

Doek

Het doek bestaat uit drie aan elkaar genaaide fluwelen lappen. De bovenkant van de parochet is versierd met een passement van eikenbladgalon en franje. De randen zijn afgebiesd met cantille, in dit geval van repen goudpapier gewikkeld om een kerndraad van rode zijde.

Torarol

De Torarol is uitgevoerd in lamé van naturelkleurige keper met een inslag van zilver lameldraad afgebiesd met Russisch vlechtband in een zigzag-patroon. De handvaten zijn van plat zilveren cantille met een zijden kern. Het opgerolde gedeelte van de Torarol is van lichtbruin fluweel.

Koorden

Er zijn twee soorten koord gebruikt, beide van gouddraad. Het ene koord is in een S-richting rond een kern gewikkeld en het andere in een Z-richting. Dit laatste type is gebruikt voor de takken van de bladerenkrans. De

bladeren zijn bedekt met koord met een zijden kern.

Kwasten

De kern van de kwasten is gemaakt van hout dat bespannen is met gouddraad. De kwasten hangen los, evenals een gedeelte van de koorden.

Davidster

De davidster is gemaakt van perlé vlechtband in twee breedtes. Het smalle band is van plat zilveren camille rond een zijden kern, het brede van rond perlé en twee platte gouden repen.

Kroon

Zowel de kroon als de klaverbladen zijn uitgevoerd in de guipure-techniek op karton. De klaverblaadjes zijn bedekt met een gedraaide platte zilveren lameldraad, voor de kroon is zilveren cantille gebruikt. Op de middennerf van de bladeren zijn met rood zijden coucheerdraad lovertjes genaaid. De kroon zelf is versierd met kleine metalen figuurtjes (hoedjes) en groen en rode sierstenen, gevat in metalen krammen.

De conservering van het parochet

Hoewel op dit voorhangsel bijna vanzelfsprekend dezelfde basisbehandeling - het aanbrengen van een steunvoering en latten - werd toegepast, valt hierover nog iets meer te zeggen. Het doek had namelijk als een steunvoering, en deze was ook stevig genoeg. In de periode dat het voor langere tijd opgeborgen moet zijn geweest, had het parochet echter helaas een ander soort schade opgelopen: in de tussenvoering had zich een schimmel ontwikkeld. Dergelijke schade is heel moeilijk te bestrijden. De ontstane vlekken - die niet te verwijderen zijn - deden niet zozeer ter zake, omdat ze in een niet zichtbare tussenlaag zaten. Maar schimmelsporen kunnen zich altijd tot een nieuwe schimmelexplosie ontwikkelen, zeker bij een combinatie van vocht en warmte. Aangezien de Leidse synagoge geen museum is met een gereguleerd klimaat was dit risico niet denkbeeldig. Daarom is zoveel mogelijk van het aangetaste weefsel rondom de versieringen die erop vastgenaaid zaten weggeknipt, waarna een nieuwe steunlaag is aangebracht volgens hetzelfde systeem als bij de andere parochot van Leiden. Bij de bestudering van de oude tussenlaag kwam nog iets anders aan het licht. Aan de voorkant van het parochet zitten plekken in het velours die minder kaal gesleten en minder verkleurd zijn. Rondom zaten sporen van naaisels. Daar moest dus iets gezeten hebben dat nu weg is. Inspectie van de binnenkant maakte duidelijk dat daar restanten van tekst zijn achtergebleven. Omdat deze na voltooiing van de conservering niet meer zichtbaar zijn, zijn er foto's van gemaakt.

Nog een detail dat bij deze behandeling aandacht verdiende was de rand van de geappliqueerde boekrol. Deze is geaccentueerd met een bandje van gouddraad, met aan weerskanten kleine goudkleurige spiraaltjes. De meeste hiervan zaten los, terwijl sommige uit elkaar getrokken waren en andere zoekgeraakt. Ze moesten dus allemaal opnieuw worden vastgezet en zo mogelijk in vorm gebracht, een actie, die rechtstreeks gericht is op behoud van het materiaal: conservering dus. Omdat van tientallen losse spiraaltjes onmogelijk vast te stellen was wat hun oorspronkelijke plaats was geweest, werd de keuze bij het vastzetten min of meer arbitrair. Omwille van het uiterlijk zijn bij deze werkzaamheden de spiraaltjes zó verdeeld, dat ze gezamenlijk weer de hele rand van het bandje vormen. Dit laatste speelt uiteraard geen rol bij het behoud van het stuk, maar werd gedaan met het oog op de gebruiksfunctie; het doek ziet er door deze ingreep minder beschadigd uit dan het eigenlijk is.